

BİR DEĞERLER SKALASININ GELİŞTİRİLMESİ VE BU SKALANIN POLİTİK VE DİNİ YÖNELİMLE İLİŞKİSİ

DEVELOPMENT OF A VALUES SCALE AND ITS RELATIONSHIP WITH POLITICAL AND RELIGIOUS ORIENTATION

Sevim CESUR¹ – Aydın BAYAD² – Onurcan YILMAZ³ – Beyza TEPE⁴

Öz

Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye’de yaşayan bir katılımcı grubundan elde edilen değerlerden yola çıkarak yerel bir değerler ölçeği oluşturmak ve bu değerlerin politik/dini yönelime ek olarak Schwartz’ın değer kategorileriyle ilişkisini incelemektir. Araştırmanın ilk aşamasında, açık uçlu cevap yöntemiyle 395 katılımcıdan en önem verdikleri değerler elde edilmiştir. Çalışmanın ikinci aşamasında ise bu değerler, bir değerler skalası haline getirilerek 230 katılımcıya uygulama yapılmıştır. Her iki aşamada da katılımcılara ayrıca politik ve dini yönelim sorularını da içeren demografik form ve Portre Değerler Anketi’nin iki farklı sürümü verilmiştir. Analizler sonucunda “Adil Paylaşım ve Erdemler”, “Geleneksel Değerler”, “İçtenlik ve Beraberlik”, “Üretkenlik ve Başarı” ve “Evrensel Değerler ve Yaşama Heyecanı” şeklinde beş faktörlü ve 68 maddelik bir ölçek ortaya çıkmıştır. Bu faktörler, Portre Değerler Anketlerinin ilgili değer tip ve boyutlarıyla ve politik ve dini yönelimle genellikle beklenen yönde ilişkiler göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Değerler Skalası, Portre Değerler Anketi, Politik Yönelim, Dini Yönelim

Abstract

The main aim of this study is to develop a local value scale from data collected from respondents living in Turkey and to investigate the relationship of these values with political/religious orientation and Schwartz’s value categories. In the first stage of the research the most important values of 395 respondents were collected with an open response style. In the second stage, a value scale was constructed with these values and applied to 230 respondents. In both stages of the research a demographic form including political and religious orientation questions and versions of Portrait Value Questionnaire were also applied to respondents. After analyses a 68 itemed scale having five factors was emerged. These factors were called as “Fair Sharing and Virtues”, “Traditional Values”, “Intimacy and Unity”, “Productivity and Success” and “Universal Values and Joy of Living”. These factors generally showed expected relationships with Portrait Value Questionnaire and political and religious orientations.

Keywords: Values Scale, Schwartz Value Survey, Political Orientation, Religious Orientation

¹ Doç.Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, cesur@istanbul.edu.tr

² Bielefeld Üniversitesi, Sıddet ve Catisma Uzerine Interdisipliner Calismalar Enstitusu IKG, aydinbayad@gmail.com

³ Doğuş Üniversitesi/İstanbul Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, oyilmaz@dogus.edu.tr

⁴ Bahçeşehir Üniversitesi/İstanbul Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, beyza.tepe@eas.bau.edu.tr

1. GİRİŞ

Değerlerin temelde ne olduğu ve neden önemli olduğu, felsefe, sosyoloji ve psikoloji alanyazınında ayrı ayrı incelenmiş ve cevaplanmaya çalışılmıştır (Durkheim, 1897; Fraenkel, 1977; Schwartz, 1992; Weber; 1905). Bu araştırmanın amacı içinde yaşadığımız toplumda temel değerlerin ne olduğu sorusuna cevap bulmak ve bu değerlerin politik ve dini yönelim gibi bazı kişisel değişkenlerle ilişkisini incelemektir.

Değerler Üzerine Yapılan Çalışmalar

Değerlerin saptanması ve ölçülmesine dair ilk çalışmalar Spranger (1928), Lurie (1937) ve Morris (1956) tarafından yapılmış, bu çalışmalardan elde edilen veriler, değerler alanında ölçek gelişimine büyük katkı sağlamıştır (Akbaş, 2004'ten). Değer alanında en sık kullanılan ölçeklerden birini geliştiren Rokeach (1973), birçok kültürde var olduğunu düşündüğü değerleri; araç (kişilerarası ilişkiler “ahlaki değerler” ve kişinin kendisiyle ilgili olan “yeterlilik değerleri”) ve amaç değerler (bireysel ve toplumsal amaçları içeren değerler) olarak iki grupta ele almıştır. Hofstede (1982) ise, kültürlerin “bireycilik-toplulukçuluk”, “güç mesafesi”, “belirsizliğe duyarlılık” ve “erillik-dişilik” şeklinde isimlendirdiği dört değer boyutu üzerinden farklılaştıklarını iddia etmiştir. Sonrasında ise evrensel değerlerin varlığını öne süren araştırmasıyla, alanyazına önemli katkı sağlayan Schwartz'ın (1992) çalışmaları gelmektedir. Schwartz (1992), 60 farklı ülkeden topladığı verilerin analiziyle, bütün toplumsal yapılara uyarlanabilir olduğu sonucuna vardığı on farklı değer tipi belirlemiş, daha sonra alandan gelen veriler sonucunda bu yapıyı gözden geçirmiş ve değer tiplerini yeniden düzenlemiştir (Schwartz vd. 2012). Önceki çalışmalarda kullanılan 10 değer tipi, daha da özelleştirilerek ve bazı değer tipleri eklenerek 19 değer tipine dönüştürülmüştür. İki aşamalı çalışmamızın ilk aşamasında 10 değer tipi, ikinci aşamasında ise 19 değer tipinin yer aldığı değer ölçekleri kullanılmıştır.

Kültürün Değerlere Etkisi

Schwartz (2006), neredeyse evrensel bir değer kuramı geliştirdiğini iddia etse de, değerlerin küresel anlamda yeryüzünün herhangi bir bölgesinde aynı düzeyde ve aynı şekilde ‘değer’ olarak görülmesi ve algılanmasının imkânsız bir durum olduğunu da belirtmektedir (Smith vd. 1997). Nitekim Doğu Asya ülkeleri için çok önemli bir değer olan “ana-babaya saygı”nın (Lee, 1991) ve kadim Çin kültürü değerlerinden bazılarının Rokeach'ın değer listesinde yer almaması (Bond, 1988) bir kültürde yapılandırılan bir ölçeğin, başka bir kültürün değerlerini anlama konusunda yetersiz kalabildiğini göstermektedir.

Türkiye'nin Tarihsel Dönüşümü

Cumhuriyetin kuruluşu ve sonrasında gelişen batılılaşma hareketleri değer sistemini büyük ölçüde etkilemiştir (Bora, 1997; Gümüş, 2009; Hortaçsu vd. 2005; Karakitapoğlu-Aygün vd. 2002). Hortaçsu ve Cem-Ersoy (2005), Türkiye'nin geçirdiği tarihsel süreçlerin yarattığı “Milliyetçi”, “Dini” ve “Kemalist” olmak üzere üç farklı kimlik ve bu kimliklerin izdüşümleri olan değerlerden söz etmektedirler.

Tüm bu tarihsel süreç içinde, Türk kültürünün geleneksellikten modernliğe dönüşümünü içeren toplumsal değişimin etkisiyle, Türklerin geleneksel değer sistemlerinin yanı sıra, yıllar geçtikçe bireysel tutum ve değerleri de benimsemeye başladıkları gözlemlenmektedir (Başaran, 1992; Dirilen-Gümüş vd. 2012). Ayrıca Türkiye, Orta Doğu'daki Müslüman komşularına oranla, daha yüksek eşitlikçilik ve otonomi puanı ve daha düşük hiyerarşi ve iç içe geçiklik (*embeddedness*) puanı almıştır (Schwartz, 2006), bu durumun temel nedeni olarak uzun süreli sekülerleşme ve Avrupa ile devam eden ekonomik ve kültürel teması görünmektedir. Dolayısıyla günümüz Türkiye'sinde, kişiler kendi

bireyselliklerini ifade etme ve kişisel haklarının farkında olma durumuyla içinde yaşadıkları topluma ve ait oldukları kültüre karşı sorumluluklarını bir arada taşıyor görünmektedirler (Çileli, 2000; Gümüş, 2009; İmamoğlu vd. 1999).

Bu bilgiler ışığında, farklı politik ve dini bir organizasyona sahip olan Türkiye’de, değerlerin, politik görüş ve dindarlıkla nasıl ilişkiler göstereceği de incelenmek istenmiştir. Schwartz vd. (1995), dindarlık düzeyi yüksek kişilerin kendi ötesindeki güçlere itaati vurgulayan değerlere daha çok; fakat maddi arzuların doyurulmasına ilişkin değerlere daha az önem verdiklerini savunmuşlardır. On ayrı ülkede yürütülen araştırmalar (Roccas vd. 1997; Schwartz vd. 1995) dindarlık seviyesinin uyma ve geleneksellik değerleriyle pozitif; hazcılık, özyönelim ve uyarılma değerleriyle ise negatif ilişkili olduğunu göstermektedir. Ülkemizdeki katılımcıların dinsel yönelimlerinin de gelenek, uyma, güvenlik boyutları ile pozitif; evrenselcilik, özyönelim, hazcılık, güç, başarı, uyarılım ile negatif ilişki içinde olduğu bulunmuştur (Çukur vd. 2004; Kuşdil vd. 2000; Mehmedoğlu, 2006).

Değerlerin organizasyonunda din kadar politik yönelimin de önemi kritiktir. Amerika’da daha çok liberal ve muhafazakar olarak (Jost, 2006) Türkiye’de ise sol-sağ kavramları ile yapılan ayırım iki temel zıtlık üzerine şekillenmiştir. Sol-liberal kanat sosyal değişime açık ve eşitliğe dayalı bir toplumsal düzeni savunurken, sağ-muhafazakar kanat sosyal değişime ve toplumsal eşitliğe karşıtlık üzerinden toplumsal düzen tasavvurlarını kurmaktadır (Jost vd. 2003). Fuchs ve Klingemann (1990) Amerika’da olduğu gibi Almanya ve Hollanda’da da sağ kanata mensup kişilerin daha geleneksel kelimelerle, sol kanata mensup kişilerin ise daha yenilikçi ve ilerlemeci kelimelerle bağlantı kurduğunu bulmuşlardır. Seçmenlerle yürütülen araştırmalar (Caprara vd. 2006; Caprara vd. 2004; Schwartz vd. 2001a), merkez sola oy verenler evrenselcilik, iyilikseverlik ve özyönelim; merkez sağa oy verenlerse güvenlik, güç, başarı, uyum ve gelenek değer tiplerinde yüksek puanlar aldıklarını göstermiştir.

İki aşamadan oluşan araştırmamızın temel amacı, Türkiye’de yaşayan bir katılımcı grubundan elde edilen değerlerden yola çıkarak yerel bir değerler ölçeği oluşturmak ve bu değerlerin politik/dini yönelime ek olarak Schwartz’ın değer kategorileriyle olan ilişkisini incelemektir. Birinci çalışmada katılımcılardan önem verdikleri beş değer tipini yazmaları istenmiş ve bu sayede katılımcıları herhangi bir değer tipine maruz bırakmadan zihinlerinde en ulaşılabilir olan değer kalıplarının ne olduğu incelenmeye çalışılmıştır. Ortaya çıkan bu değerlerin ise hem politik/dini yönelim hem de Portre Değerler Anketi’yle –PDA- (Demirutku vd. 2010) ilişkileri incelenmiştir. İkinci çalışmada ise katılımcıların cevaplarından yola çıkarak bir ölçek geliştirilmiş ve yeni bir katılımcı grubunda bu değerler ölçeğinin tekrar hem politik/dini yönelimle hem de Gözden Geçirilmiş Portre Değerler Anketi -GGPDA- (Schwartz vd. 2012) ile olan ilişkisi incelenmiştir. Bu sayede iki farklı örnekleme hem katılımcıların kendi beyanlarından yola çıkarak oluşturduğumuz değerler ölçeğinin geçerlik ve güvenilirliğine dair kanıtlar elde edilmeye çalışılmış hem de değerlerle politik/dini yönelim ilişkisi iki farklı örnekleme incelenerek bulguların güvenilirliği artırılmaya çalışılmıştır. Ayrıca Schwartz’ın değer kuramını ölçen iki farklı ölçek kullanılarak bulguların genellenebilirliğinin artırılması amaçlanmıştır.

ÇALIŞMA 1

2. YÖNTEM

Çalışma Grubu

Yaşları 18 ile 68 arasında değişen, 263 kadın ($M = 31,06$, $ss = 12,84$) ve 132 erkek ($M = 34,67$, $ss = 12,43$) olmak üzere toplam 395 ($M = 32,17$, $ss = 12,72$) katılımcıya uygulamalar yapılmıştır. Çoğunluğu üniversite mezunu (% 84.8) olan katılımcıların % 49.4'ü ekonomik durumunu “orta” ve % 41.3'ü de “iyi” olarak işaretlemiştir. Medeni durum bakımından, katılımcıların %63'ü bekâr, %32.2'si evli, %2.3'ü boşanmış ve %2.3'ü duldur.

Veri Toplama Araçları

Katılımcı Bilgi Formu: Katılımcıların, yaş, cinsiyet, eğitim, sosyo-ekonomik düzey, medeni durum vb. sosyo-demografik değişkenlere dair bilgi toplamak amacıyla araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir.

Politik Yönelim, Politik Görüş ve Dini Yönelim: Politik yönelim “Aşırı Sağ”dan “Aşırı Sol”a ve Dini yönelim “Hiç dindar değilim”den “Çok dindarım”a giden 7'li Likert tipi derecelendirmeye belirlenmiştir. Katılımcıların politik yönelim ortalaması 3.86 ($ss = 1.40$) ve dini yönelim ortalaması 4.40'tır ($ss = 1.85$).

Politik görüş içinse, başka çalışmalardan (örneğin, Paker vd. 2013) faydalanarak toplam 12 politik görüş kategorisi listelenmiş ve katılımcılardan kendilerini en yakın hissettikleri bir politik görüş kategorisine yerleştirmeleri istenmiştir. Daha sonra bu kategoriler yakın politik görüşler olmaları itibarıyla kendi aralarında gruplanmıştır. Birinci grup *Sosyalist, Marksist ve Anarşistten* ($N = 58$), ikinci grup *Kemalist, Ulusalçı ve Cumhuriyetçiden* ($N = 98$), üçüncü grup *Liberal ve Demokrattan* ($N = 73$), dördüncü grup *İslamcıdan* ($N = 44$), beşinci grup *Milliyetçiden* ($N = 27$) ve altıncı grup *Muhafazakâr Demokrattan* ($N = 48$) oluşmaktadır.

Değer Anketi: Araştırmacılar tarafından hazırlanan Değer Anketi'nde, katılımcılara “Sizin için önemli olan ilk beş değer nedir?” şeklinde açık uçlu bir soru yöneltilmiştir.

Elde edilen cevaplar, araştırmacılar tarafından bağımsız olarak içerik analizine tabi tutulmuştur. Katılımcıların ifade etmiş olduğu her bir değer, çeşitli kategoriler altında kodlanmıştır. Aynı anlama gelen ve aynı şekilde ifade edilmiş cevaplar, aynı kategori altında toplanmış; belirsiz, birden fazla anlama gelen veya bir anlam ifade etmeyen cevaplar ise kodlamaya dahil edilmemiştir. Böylece 152 değer kategorisine ulaşılmıştır. Daha sonra bağımsız iki hakem, katılımcıların cevaplarını araştırmacıların kodlamalarından çıkan kategorilere yerleştirmişlerdir. Hakemlerin cevapları kategorilendirmesi ve araştırmacıların cevapları verilen kategorilere yerleştirmeleri arasındaki uygunluk %90.7'lik bir uzlaşmaya işaret etmektedir. Hakemlerin önerileri doğrultusunda kategori isimlendirmelerinde yapılan birkaç düzeltme sonucunda toplam değer sayısı 146 olarak belirlenmiştir.

Portre Değerler Anketi: Bu ölçek Schwartz ve diğerleri (2001b) tarafından geliştirilip, Demirutku ve Sümer (2010) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Anket katılımcıların sahip oldukları değer boyutlarını belirlemeye çalışmaktadır. Ölçek 40 maddeden oluşmakta ve her bir madde üçüncü bir kişinin kendilerine ne kadar benzediğine dair bir tanımlama içermektedir. Verilen yanıtlar 6'lı Likert tipi ölçeklendirme yöntemiyle değerlendirilmektedir. Özyönelim, Hazcılık ve Uyarılım değer tipleri Yeniliğe Açıklık değer grubunu, Uyma, Geleneksellik ve Güvenlik değer tipleri, Muhafazacı Yaklaşım değer grubunu, Evrensellik ve İyilikseverlik değer tipleri Özaşkınlık değer grubunu, Güç, Başarı ve Hazcılık değer tipleri ise Özgenişletim değer grubunu oluşturmaktadır (Schwartz vd. 2001b).

Hazcılık boyutu Yeniliğe Açıklık ve Özgenişletim olmak üzere iki ayrı değer grubunda birden bulunmaktadır.

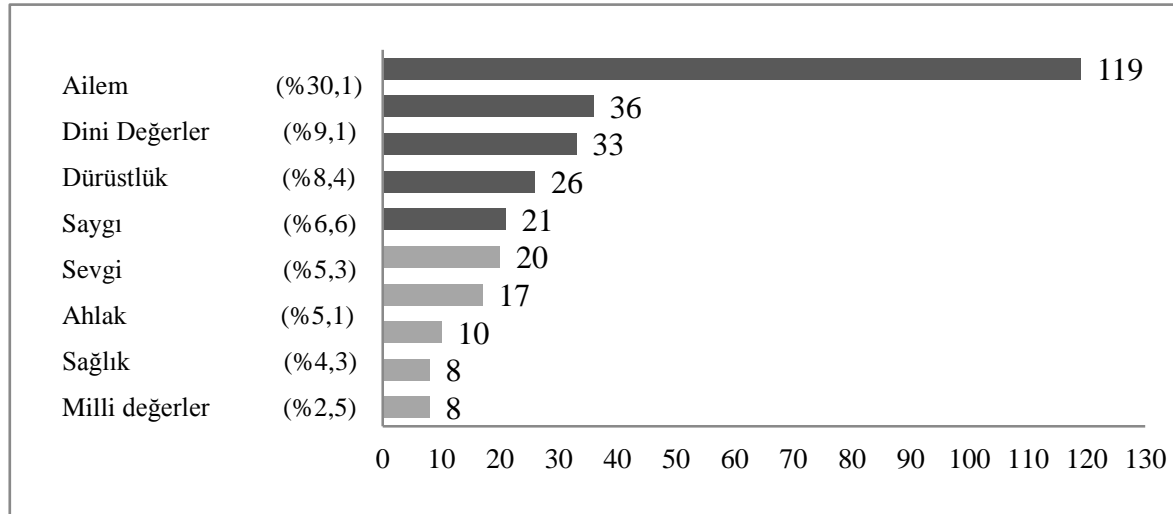
Demirutku ve Sümer'in (2010) Portre Değerler Anketi'ni Türkçe'ye uyarlama çalışmalarında iç tutarlılık katsayısı, en düşük .56 ile özyönelim için, en yüksek değer olarak da .82 ile başarı değeri için bulunmuştur. Değer tiplerinin test-tekrar test değerleri .65 (Özyönelim) ile .82 (Geleneksellik) arasında değişmektedir. Bizim çalışmamızda bulunan iç tutarlılık (Cronbach α) katsayıları sırasıyla şöyledir: *Geleneksellik* α =.55; *Özyönelim* α =.57, *İyilikseverlik* α =.60, *Güç* α =.67, *Hazcılık* α =.69, *Uyarılım* α =.69, *Güvenlik* α =.70, *Evensellik* α =.70, *Uyma* α =.71, *Başarı* α =.75.

İşlem

Veriler, çoğunluğu İstanbul olmak üzere Türkiye'nin çeşitli şehirlerinden kartopu örnekleme yöntemiyle toplanmıştır. Tüm katılımcılardan bilgilendirilmiş onay formu alınmıştır. Uygulamalar ortalama 15-20 dakika sürmüştür. Veriler SPSS 21 programı ile analiz edilmiştir.

3. BULGULAR ve TARTIŞMA

Değerlerin kategorilendirilmesi sonucunda toplam 146 değere ulaşılmıştır. Katılımcılar tarafından ilk değer olarak yazılan ve en fazla oranda ifade edilmiş cevaplar sırasıyla, Ailem, Dini Değerler, Dürüstlük, Saygı ve Sevgi, Ahlak, Sağlık ve Milli Değerler şeklinde devam etmektedir (bkz. Şekil 1).

Şekil 1. Katılımcıların en önemli ilk değer olarak beyan ettikleri değer kategorileri

En yüksek frekanslara sahip olmaları dolayısıyla ilk değer olarak Ailem, Dini Değerler ve Dürüstlük cevabını verenlerle, ilk değer olarak bunları söylemeyenler Dini Yönelim, Politik Yönelim, Politik Görüş ve PDA boyutları üzerinden karşılaştırılmışlardır. PDA boyutları analizleri dahil edilmeden önce katılımcıların genel olarak düşük ya da yüksek derecelendirmelerinden kaynaklanan yapay farklılıkları gidermek amacıyla daha önceki araştırmacılar (Demirutku ve Sümer, 2010; Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000; Schwartz, 1992) tarafından önerilen prosedürlerden biri uygulanmıştır. PDA boyutları, katılımcıların değer tipi ortalamalarından tüm maddelerinin genel ortalaması yani 'ölçek kullanım farkı' puanının çıkartılmasıyla standartlaştırılmıştır.

Yapılan bağımsız örneklem t-testi analizi sonuçlarına göre, ilk değer olarak Ailem diyenlerle demeyenler, ne Dini ve Politik Yönelim ne de Politik Görüş bakımından farklılaşmışlardır ($p > .05$).

İlk değer olarak Dini Değerler cevabını verenlerle vermeyenler, Dini Yönelim bakımından anlamlı olarak farklılaşmışlardır [$t(303) = -3.838, p < .05$]. Dini Değerler cevabını veren katılımcılar ($M = 5.57, ss = 1.09$), bu cevabı vermeyenlerden ($M = 4.41, ss = 1.74$) anlamlı olarak kendilerini daha dindar olarak nitelemişler ve daha sağda (sırasıyla $M = 5.00, ss = 1.17$; $M = 3.89, ss = 1.87$) konumlandırmışlardır [$t(298) = -4.715, p < .05$]. Ki kare analizi sonuçlarına göre Sosyalist/Marksist/Anarşist grup, Kemalist/Ulusalcı ve Cumhuriyetçi grup istatistiksel olarak beklenenden daha az, İslamcı grup ise beklenenden daha fazla oranda ilk önemli değer olarak Dini Değerler cevabını vermişlerdir [$\chi^2(5) = 22.796, p < .05$].

İlk değer olarak Dürüstlük cevabını verenlerle vermeyenler, Dini Yönelim bakımından anlamlı olarak farklılaşmışlardır [$t(303) = 2.182, p < .05$]. Dürüstlük cevabını veren katılımcılar, bu cevabı vermeyen katılımcılardan kendilerini anlamlı olarak daha az dindar olarak nitelemişlerdir (sırasıyla $M = 3.94, ss = 2.06$; $M = 4.62, ss = 1.66$). Politik yönelim bakımından, marjinal anlamlı olmakla beraber ilk önemli değere Dürüstlük diye cevap veren katılımcılar ($M = 3.61, ss = 1.22$) demeyenlere göre ($M = 4.06, ss = 1.32$) kendilerini daha solda konumlandırmışlardır [$t(298) = 1.889, p = .06$]. Politik görüş bakımından karşılaştırıldığında, Sosyalist/Marksist/Anarşist grup, ilk önemli değere istatistiksel olarak beklenenden daha fazla oranda Dürüstlük cevabını vermişlerdir [$\chi^2(5) = 11.459, p < .05$].

İlk değer olarak “ailem”, “dini değerler” ve “dürüstlük” değerlerini yazan ve yazmayan katılımcıları, PDA boyutları açısından analiz ettiğimizde de anlamlı farklılıklar ortaya çıkmıştır. Yapılan bağımsız örneklem t-testi analizleri sonucunda, ilk değer olarak *ailem* diyenler ($M = .27, ss = 1.39$), demeyenlere göre ($M = -.22, ss = 1.63$) Muhafazacı Yaklaşım boyutunda daha yüksek puanlar almışlardır [$t(291) = 2.603, p = .010$]. Ancak diğer boyutlarda anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir (bütün p 'ler $> .11$). *Dini değerler* diyenlerle ($M = .81, ss = 1.21$), demeyenler ($M = -.15, ss = 1.57$) arasında ise benzer şekilde Muhafazacı Yaklaşım boyutunda anlamlı bir farklılık görülmektedir [$t(291) = 3.447, p = .001$]. Ayrıca dini değerler diyenler ($M = -.57, ss = 1.12$), demeyenlere göre ($M = .34, ss = 1.22$) daha düşük Yeniliğe Açıklık puanları almışlardır [$t(291) = -4.212, p = .000$]. Son olarak dini değerleri en önemli değer olarak görenler ($M = -2.32, ss = 1.83$), görmeyenlere göre ($M = -1.54, ss = 1.86$) daha düşük Özgenişletim puanı almışlardır [$t(291) = -2.319, p = .021$]. Özaşkınlık boyutunda ise anlamlı bir farklılık meydana gelmemiştir (bütün $p = .112$). En önemli değer olarak *dürüstlük* diyenler ($M = -.54, ss = 1.75$), demeyenlere göre ($M = .02, ss = 1.53$) daha düşük Muhafazacı Yaklaşım puanı elde etmişlerdir [$t(291) = -1.989, p = .048$]. Özaşkınlık boyutunda ise dürüstlük diyenler ($M = 1.34, ss = .95$), demeyenlere göre ($M = .84, ss = .87$) daha yüksek puanlar almışlardır. Diğer iki boyutta ise anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir (bütün p 'ler $> .17$).

Sonuç olarak bu bulgular ilk değer olarak ailem ya da dini değerleri rapor eden katılımcıların muhafazacı ve özgenişletim değerlerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir. Siyasi bir dönüşüm sonrası, Kemalizm ile şekillenen sosyal hayat ve batılı ülkelerle gelişen kültürel temas eşitlikçi ve evrenselci değerlerin yükselmesi ya da öne çıkmasına neden olsa da diğer değer yapıları yok olmamıştır (Kağıtçıbaşı, 2005; Aygün vd. 2002). Bu bağlamda Türkiye’de yapılan çalışmalarda (örneğin Demirutku vd. 2010) genelde düşük ortalamalar gösteren geleneksellik değerine karşılık, bu çalışmada örneklemin eğitim seviyesi oldukça yüksek olmasına rağmen, insanların hayatlarına yön verdiklerini

söyledikleri en önemli değerlerin Aile ve Dini Değerler olduğu bulunmuştur. Benzer şekilde dini değerlere önem veren insanların yeniliğe açıklık ve özaşkinlik puanlarının daha düşük olduğu görülmektedir. Bu bulgular hem uluslararası değerler alanyazını hem de Türkiye’de yapılan diğer çalışmalarla paralellik göstermektedir (Çukur vd. 2004; Kuşdil vd. 2000; Mehmedoğlu, 2006; Cesur vd. 2014).

Buna karşın, ilk değer olarak dürüstlük cevabını veren kişilerin ise muhafazacı değerlerinin düşük, özaşkinlik değerlerinin ise yüksek olduğu görülmektedir. Ne uluslararası alanyazında ne de Türkiye’de yapılan diğer çalışmalarda çok dikkate alınmamış olan ‘dürüstlük’, bir değer olarak öne çıkmakta ve bu değer tercihi, katılımcıları hem politik yönelim hem de özaşkinlik değer boyutu üzerinden farklılaştırmaktadır.

Son olarak, biz bu çalışmada katılımcıların önüne önceden hazırlanmış değer kategorileri koyarak cevap almak yerine, kendilerinin önem verdikleri değer tiplerini belirtmelerini istedik ve bu yolla Türkiye’deki insanlara özel bazı değer tipleri olup olmadığı sorusuna cevap aradık. Ancak açık uçlu bir şekilde alınan bu cevaplar çıkarımsal olarak istatistiki bazı analizler yapmamızı engellemektedir. Bu bakımdan elde ettiğimiz değer listesinin geçerliğini, çok kültürlü bir araştırmada kullanılabilirliği test edilmiş ve yenilenmiş bir ölçek yardımıyla ikinci bir çalışmada inceledik.

ÇALIŞMA 2

1.YÖNTEM

Katılımcılar

Yaşları 17 ile 58 arasında değişen ($M= 24,01$, $ss= 7,17$), 150 kadın, 45 erkek ve 35 cinsiyetini belirtmeyen olmak üzere toplam 230 katılımcıdan veri toplanmıştır. Çoğunluğu İstanbul veya Acıbadem Üniversitesi öğrencisi (%59,6) olan örneklemin geri kalanı kendisini mezun (%6,5), mezun ve çalışan (%16,1), çalışmayan (%0,9) olarak tanımlamıştır; katılımcıların %2,2’si ise eğitim durumunu belirtmemiştir.

Veri Toplama Araçları

Katılımcı Bilgi Formu: İlk aşamadaki demografik formun aynısı kullanılmıştır.

Politik Yönelim ve Dini Yönelim: Çalışma 1’de kullanılan politik yönelim sorusu bu çalışmada da kullanılmıştır. Katılımcıların politik yönelim ortalaması 3.49 ($ss = 1.19$) ile merkeze yakın bir değer almıştır. Ayrıca kendini politik olarak bir yerde konumlandırmayan katılımcılar için ise ilave bir seçenek daha sunulmuş ve katılımcıların %36,5’inin kendisini politik olarak bir yerde konumlandırmadığı görülmüştür. Dini yönelim ile ilgili olarak bu çalışmada birinci çalışmadaki gibi “dindar” kelimesinin kullanılması yerine “Din sizin için ne derece önemlidir?” sorusu 7’li Likert tipi puanlama yöntemi ile sorulmuş “-0- Hiç önemli değildir” ile “-6- Son derece önemlidir” arasındaki puanlama ile belirlenmiştir. Katılımcıların dinin önemi puan ortalaması ise 4.31’dir ($ss = 2.34$).

Değerler Skalası: Katılımcılara cevaplama kolaylığı sağlaması açısından değer sayısını daha aza indirebilmek için, birinci çalışmada elde edilen 146 değer 3 ayrı uzman sosyal psikolog tarafından yeniden incelenmiştir. Birbirine çok yakın olan değerler tek bir değer kategorisi altında toplanmış ve 146 değer, 110 değere indirilmiştir. Ardından elde edilen bu değerlerle ilgili olarak başka bir uzmana danışılmış ve bu değerlerin, bir değerler skalası için uygun olduğuna karar verilmiştir.

Çalışma 1’de elde edilen bu değerler, katılımcılara “Aşağıda bazı değer isimleri göreceksiniz. Lütfen kendi hayatınızda bu değerlere ne ölçüde önem verdiğinizi işaretleyiniz”

yönergesi ve 6'lı Likert tipi derecelendirmesi ile (1: Hiç önem vermiyorum; 6: Oldukça önem veriyorum) sunulmuştur.

Gözden Geçirilmiş Portre Değerler Anketi: İlk çalışmada kullanılan 40 maddelik PDA ile ilgili olarak gelen eleştirileri değerlendiren Schwartz ve diğerleri (2012), 19 değer tipinden oluşan yeni bir model geliştirmişlerdir. Bu modelde daha önceki döngüsel yapı ve iki uçlu değer boyutları korunmuş, ancak değer tipleri daha dar sınırlara sahip alt değerlere bölünmüş ve tevazu (humility) ile itibar (face) adında iki yeni değer tipi eklenmiştir. Bu modele uygun olarak 57 maddeden oluşan “Gözden Geçirilmiş PDA-57” geliştirilmiştir. Yeni ölçeğin döngüsel modelle uyumluluğu, hiyerarşik yapısı ve madde analizleri Cieciuch ve diğerleri (2014) tarafından doğrulayıcı faktör analiziyle test edilmiştir.

Kültürel çeşitliliğe duyarlılığı ve PDA-40'ın bazı kısıtlılıklarının ortadan kaldırılmış olması dolayısıyla, bu çalışmanın ikinci aşaması için GGPDA-57 daha uygun görülmüştür. Bu çalışmada bu ölçek için hesaplanan en düşük cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı Alçakgönüllük ($\alpha = .50$) değer tipine aittir (bkz. Ek 1.).

İşlem

Veriler Qualtrics online anket yöntemi yoluyla toplanmıştır. Katılımcılardan önce bilgilendirilmiş onay formunu onaylamaları istenmiştir. Üniversite öğrencisi olan katılımcılara, araştırmaya katılımları karşılığında ekstra puan verilmiştir.

Değerler Skalasının ya da GGPDA'nın cevaplanmasının herhangi bir sıralama etkisi olup olmadığını belirlemek amacıyla seçkisiz olarak, katılımcıların bir grubuna ilk başta Değerler Skalası, daha sonra GGPDA verilmiş ve tam aksi de diğer grup katılımcılara yapılmıştır. Herhangi bir sıralama etkisi olmadığı tespit edilmiştir (bütün p 'ler $> .05$). Birinci çalışmada olduğu gibi ikinci çalışmada da GGPDA için ölçek kullanım tarzı hesaplanarak kontrol edilmiştir.

Buna ek olarak, katılımcıların Değerler Skalasını puanlarken dikkatli bir şekilde cevap verip vermediklerini tespit etmek için, değerlerin arasına her bir katılımcıya rastgele bir sırada gelecek şekilde “Projeksiyon cihazı” ve “Tahta” gibi değer olmayan iki isim yerleştirilmiş ve bu maddelere 4 ve üzeri puan veren 133 katılımcının verileri analizlerden çıkartılmıştır. Araştırmanın analizleri 230 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir.

2.BULGULAR

Katılımcıların puanladığı her bir değer için Değerler Skalası'nın Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) yöntemi ile nasıl bir faktör yapısı göstereceği incelenmiştir. Ardından belirlenen faktörlerin GGPDA-57'nin değer boyut ve tipleri ile ilişkileri, korelasyon analizi yöntemi ile incelenmiştir.

Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA)

İlk aşamada 110 değer hepsini Temel Bileşenler Analizi Varimaks yöntemi ile faktör analizi yapılarak, değerlerin faktör yapısı tespit edilmeye çalışılmıştır. İlk aşamada, verilerin faktör analizine uygunluğu test edilmiş ve veriler faktör analizine uygun çıkmıştır (KMO .82 ve Bartlett testi $p < .0001$). Kaygantaş sınaması (*Scree plot test*) incelendiğinde grafik eğrisinde ilk ani değişikliğin, beşinci faktörde ortaya çıktığı gözlenmiştir. Böylece 110 madde, 5 faktöre sıkıştırılarak tekrar AFA yapılmıştır. Madde-toplam puan korelasyon çözümlemesinde korelasyon katsayısı .30 ve daha yukarı olan maddeler çözümlemeye dahil edilmiştir. Bu durumda 12 madde çıkartılarak tekrar AFA yapılmıştır. Dört madde daha .30'un altında bir faktör yüküne sahip olduğu için çıkartılmıştır. Rotasyon matrisinde birden fazla faktöre birden .10'luk fark olmadan yüklenen 26 madde tespit edilmiş ve bunlar da

çıkartılmıştır. Analizin sonunda oluşan beş faktörlü nihai yapı, toplam varyansın %50,01'ini açıklamaktadır. Her bir faktör için güvenilirlik analizi yapılarak iç tutarlılık katsayılarına bakılmış, her birinin oldukça yüksek iç tutarlılık değerlerine sahip olduğu tespit edilmiştir (bkz. Ek 2).

Faktör 1 “Adil Paylaşım ve Erdemler”, faktör 2 “Geleneksel Değerler”, faktör 3 “İçtenlik ve Beraberlik”, faktör 4 “Üretkenlik ve Başarı” ve faktör 5 “Evrensel Değerler ve Yaşama Heyecanı” olarak isimlendirilmiştir.

Korelasyon Analizleri

Değerler Skalasından elde edilen beş faktörün birbirleriyle olan korelasyonlarına bakıldığında *Geleneksel Değerler* ile *Evrensel Değerler ve Yaşama Heyecanı* arasındaki korelasyon haricinde ($r = .06$, $p > .05$) diğer bütün korelasyonların anlamlı olduğu görülmektedir. En yüksek korelasyon *Adil Paylaşım ve Erdemler* faktörüyle *İçtenlik ve Beraberlik* faktörleri arasındadır ($r = .62$, $p < .001$). Değerler skalasının faktör analizinden çıkan beş faktör, araştırmada kullanılan Portre Değerler Anketi, politik ve dini yönelim değişkenlerinin çoğuyla orta ve yüksek düzeyde anlamlı ilişkiler göstermektedir. Bütün değişkenler arasındaki korelasyonlar Ek 3'deki tabloda gösterilmiştir.

Adil Paylaşım ve Erdemler faktörü, tüm GGPDA değer boyutlarıyla anlamlı ilişki göstermesine rağmen en çok Muhafazacılık ($r = .31$), en az Özaşkinlik ($r = .15$) ile anlamlı ilişkilidir. Bu faktör, değer alt tiplerinden en çok Güç/Kaynaklar ($r = .30$) ve Güvenlik/Toplumsal ($r = .30$) ile ilişkili bulunmuştur. Ancak değer boyutlarıyla ilişkili olmasına rağmen Muhafazacı yaklaşımın Uyma/Kişilerarası; Özaşkinlığın ise İyilikseverlik değeriyle ilişkisizdir. *Adil Paylaşım ve Erdemler* faktörü, dinin önemiyle ($r = .24$) pozitif yönde ilişkiliyken politik yönelimle anlamlı bir ilişki göstermemiştir.

Geleneksel Değerler faktörü en çok Muhafazacılık değer boyutu ($r = .68$) ile anlamlı ve pozitif ilişki göstermiş, ancak bekleneceği üzere Yeniliğe Açıklık ($r = -.66$) ile negatif ilişki göstermiştir. Ancak bu faktör Özgenişletim değer boyutuyla anlamlı ilişki göstermemiştir. Geleneksel Değerler grubu en çok sırasıyla Gelenek ($r = .70$) ve Toplumsal/Güvenlik ($r = .50$) ile ilişkili olmasına rağmen, Muhafazacılığın alt tiplerinden Uyma/Kişilerarası ve Güvenlik/Kişilerarası ile ilişkisizdir. *Geleneksel Değerler* faktörü hem dinin önemi ($r = .73$) hem de politik yönelimle ($r = .45$) pozitif yönde ilişkili bulunmuştur.

İçtenlik ve Beraberlik faktörü ise Yeniliğe Açıklık ($r = -.23$) ile negatif, muhafazacılık ile ($r = .14$) pozitif ilişki göstermiş, diğer boyutlar ile anlamlı ilişki göstermemiştir. Bu faktör beklenen şekilde değer alt tiplerinden en çok Özyönelim/Eylem ($r = -.33$) ve Özyönelim/Düşünce ($r = -.29$) ile negatif yönde ilişki göstermiştir. Ancak pozitif ilişkili olmasına rağmen Muhafazacılık boyutunun Uyma ve Güvenlik değerleriyle ilişkisizdir. *İçtenlik ve Beraberlik* değer grubu dinin önemiyle ($r = .28$) ilişkiliyken politik yönelim ile anlamlı ilişki göstermemiştir.

Üretkenlik ve Başarı faktörü ise tüm değer boyutlarıyla ilişkili olmasına rağmen en çok Özaşkinlik ($r = .26$) ile ilişkili bulunmuştur. Değer tiplerinden en çok sırasıyla Başarı ($r = .40$), Özyönelim/Düşünce ($r = -.31$) ve Özyönelim/Eylem ($r = -.30$) ile ilişkilidir. *Üretkenlik ve Başarı* değer grubu dinin önemi ($r = .23$) ile ilişkiliyken politik yönelim ile anlamlı ilişki göstermemiştir.

Son faktör olan *Evrensel Değerler ve Yaşama Heyecanı* faktörü ise Yeniliğe Açıklık ($r = .61$), Özaşkinlik ($r = .50$) ve Özgenişletim ($r = .14$) ile anlamlı ve pozitif yönde ilişkilidir. Değer tiplerinden en çok sırasıyla Evrenselcilik/Doğa ($r = .47$), Uyarılım ($r = .39$) ve Hazcılık ($r = .28$) ile pozitif yönde ilişkilidir. Ancak Özaşkinlığın İyilikseverlik/İlgili olma

alt tipiyle ilişki göstermemiştir. *Evrensel Değerler ve Yaşama Heyecanı* faktörü politik yönelim ($r = -.19$) ile negatif yönde ilişkilidir.

3.TARTIŞMA

Birinci çalışmadan elde edilen 146 değer kategorisi, ikinci çalışmaya başlamadan önce üç uzmanın değerlendirmesiyle 110 değerden oluşan Değerler Skalasına dönüştürülmüştür. Açımlayıcı faktör analizinde; *Adil Paylaşım ve Erdemler, Geleneksel Değerler, İçtenlik ve Beraberlik, Üretkenlik ve Başarı ve Evrensel Değerler ve Yaşama Heyecanı* faktörleri elde edilmiştir. Elde edilen bu değer boyutlarının iç tutarlılık katsayıları .79 ile .94 arasında değişmektedir, bu da bu değer gruplarının oldukça güvenilir olduğunun bir göstergesidir.

Faktörlerin birbirleriyle olan korelasyonlarını incelediğimizde, *Geleneksel Değerler* ile *Evrensel Değerler ve Yaşama Heyecanı* arasında anlamlı bir korelasyon bulunmamıştır. Muhafaza etmeye yönelik olan geleneksel değerlerle evrensel değerlerin ve anı yaşamak, cesaret gibi yaşama heyecanı değerlerinin ilişkili çıkmamış olması beklentilerle uyumludur. Öte yandan en yüksek korelasyon *Adil Paylaşım ve Erdemler* faktörüyle *İçtenlik ve Beraberlik* faktörleri arasındadır. Esasen bu iki faktör de sosyal ilişkileri düzenleyici bazı değerleri içerdiğinden yüksek ilişki gösteriyor olmaları beklenebilir.

Adil Paylaşım ve Erdemler grubuna yerleşen değerler, kişinin kendi bireysel ihtiyaç ve beklentilerinden öteye giden sosyal ve toplumsal amaç ve ilkeleri ve belli başlı bazı erdemleri işaretleyen değerlerdir. Bu faktör, Schwartz'ın (1992) döngüsel modelinde Özaşkınlık boyutundaki İyilikseverlik değerinin Güvenirlilik ve Önemseme alt tiplerine karşılık gelebilecek *yardımseverlik, iyi insan olma, insanlık, kişilikli olma, dürüstlük, doğruluk* gibi değerler ile Evrenselcilik değerinin Hoşgörü ve Diğerlerini Önemseme alt tiplerine karşılık gelebilecek *dayanışma, eşitlik, fırsat eşitliği, zarar vermemek, paylaşmak, insana saygı, yaşama hakkı, adalet* değerlerini içermektedir. Ayrıca Bond'un (1988) kadim Çin değerlerini temel alarak yürüttüğü çalışmada, Konfüçyüs temelli iş ahlakı değer boyutunu tespit etmesi gibi (Smith vd. 1997'den) ortaya çıkan bu değer grubu da; *erdem ve iş ahlakı, vicdan, haysiyet, tok gözlülük* gibi standart batı temelli ölçümlerde yer bulmayan bazı değerleri de içermektedir. Bu çalışmada bu değer grubu, PDA'nin toplumsal güvenlik, gelenek, kurallara uyma gibi muhafazacı değerleri ve yalnızca diğerlerini önemseme anlamında bir özaşkıncı evrenselcilik değeriyle ilişkili bulunmuştur. Ayrıca *Adil Paylaşım ve Erdemler* faktöründe yer alan yardımseverlik, saygı ve yaşam hakkı gibi değerlerin, Dilmaç, Arıca ve Cesur'un (2014) katılımcılara değerlerini açık uçlu olarak sordukları bir başka çalışmada da Toplumsal Değerler boyutu içinde yer aldığı görülmektedir. Farklı örneklerde yapılmış olan bu iki çalışmanın benzer bazı değerlere ulaşması, toplumsal harmoniyi esas alan bu değerlerin toplumuzca ne kadar önemsendiğinin bir göstergesidir.

Geleneksel Değerler grubuna yerleşen değer kategorileri kültürel ve dini aktarım işlevi gören, toplumsal düzeni yeniden üreten ilkeler ve olgulara işaret etmektedir. Elde ettiğimiz bu faktör, Schwartz'ın (1992) Muhafazacı Yaklaşım boyutundaki kişisel ve toplumsal kurallara Uyma değer tiplerine karşılık gelebilecek *edep, ahlak, otoriteye saygı, ağırbaşlılık* değerlerini; toplumsal ve kişisel Güvenlik değer tiplerine karşılık gelebilecek *komsuluk, birlik beraberlik, düzen* değerleri ile Gelenek değer tipine karşılık gelebilecek *dini değerler, milli değerler, gelenekler, memleket, maneviyat* değerlerini içermektedir. Sayılan değerler dışında; *şeref, onur, namus* gibi Akdeniz kültür coğrafyasına (Gregg, 2005) özgü değerler de bu grupta yer almaktadır. Yine Dilmaç ve diğerlerinin (2014) çalışmasında da Maneviyat boyutunda yer alan din değeri ve İnsan Onuru boyutunda yer alan namus ve şeref değerleri, bizim çalışmamızda *Geleneksel Değerler* grubunda yer almıştır. Geleneksel değer

grubu, Schwartz'ın (1992) Muhafazacı Yaklaşım değer boyutuyla yüksek düzeyde ilişkili bulunmuş ve beklendiği üzere döngüsel modelle uyumlu bir biçimde Yeniliğe Açıklık değer boyutuyla ile ters yönde ilişki göstermiştir.

Üretkenlik ve Başarı grubuna yerleşen değer kategorileri bireyin kaynaklar ve sosyal ilişkileri üzerinde güç sahibi ve itibarlı olmasını işaret etmektedir. Dilmaç ve diğerlerinin (2014) Kariyer Değerleri boyutunda yer alan eğitim değeri ve Entelektüel Değerler boyutunda yer alan çalışkanlık, başarı ve bilgili olmak değerleri, bizim çalışmamızda *Üretkenlik ve Başarı* değer grubu içinde yer almıştır. Yine Schwartz'ın (1992) döngüsel modelinde Özgenişletim boyutunda yer alan, insanlar ve kaynaklar üzerinde kontrol (Güç) tanımlamasına karşılık gelebilecek *güç, maddiyat, refah, zamanın kıymetini bilmek* değerleri; Başarı değer tipine karşılık gelecek *başarı, çalışkanlık, bilgili olmak, mantıklı olmak* değerleri ile toplumsal imajı koruma anlamına gelen İtibar değerine karşılık ise *eğitilmiş olmak, kültürlü olmak, yaşam kalitesi* değerlerini içermektedir. Bu çalışmanın katılımcıları açısından, sayılan kategoriler dışında *bilim* değeri, kişiler ve kaynaklar üzerinde güç sahibi ve itibarlı olmaya yarıyor gözükmektedir.

Evrensel Değerler ve Yaşama Heyecanı grubuna yerleşen değerler kişisel otonomi, evrensel hak ve ilkelere işaret etmektedir. Schwartz'ın Yeniliğe Açıklık boyutundaki heyecan, yenilik ve değişim olarak tanımladığı Uyarılım değerine karşılık gelebilecek *heyecan yaşamak, anı yaşamak* değerleri ile kişinin kendi davranışlarını belirleme özgürlüğü olarak tanımlanan düşünsel Özyönelim değer tipine karşılık *cesaret* değerini içermektedir. Ancak bu değer grubunda *farklılıklara saygı, doğa sevgisi, hayvanseverlik, evrensellik, sanat* gibi değerler batı toplumu için Özaşkınlık değerleri sayılırken Türkiye'de yenilik ve değişimi işaret ediyor gibi gözükmektedir. Özaşkınlık değerleri arasında yer alan Evrenselcilik değerinin Doğa ve Hoşgörü alt tipleri Türkiye'de uyarılım ve hazcılık gibi yeniliğe açıklık değerleriyle aynı faktörde yer almıştır. Bu durum doğa ve yabancıya tahammül gibi 'batılı' değerlerin kişinin kendini aşması değil, değişim ve yenilik gibi değerlendirilmesinden kaynaklanıyor olabilir.

Son olarak bu çalışmadan elde edilen *İçtenlik ve Beraberlik* grubu insan ilişkilerini sürdürme ve olumlu sosyal etkileşimi devam ettirme amacı taşıyan ilkelere işaret etmektedir. Schwartz'ın herhangi bir boyutuna karşılık gelmeyen bu faktör, *sevdiklerim, mutluluk, sevecenlik, merhamet, cana yakınlık, şefkat, samimiyet, sevgi, sağlık, insan ilişkileri ve barış* değerlerini içermektedir. Bond'un (1988) Çin değerleri üzerinde yürüttüğü çalışmada da batı değerler alanyazınında kendine yer bulamamış olan Kişilerarası İlişkilerde Uyum değer boyutu, bizim çalışmamızda ortaya çıkan *İçtenlik ve Beraberlik* değer grubuyla paralellik göstermektedir. Bu değer grubu, bireysel memnuniyet ve yakın çevrenin yanında dış-grupları da korumaya yönelik bir yönelime sahiptir. Schwartz'ın (1992) döngüsel modeline göre karşıt boyutlar olan Özaşkınlık ve Özgenişletimin bir anlamıyla kesişimi sayılabilecek olan bu faktörün, ülkemizde toplumsal çatışma dinamikleri ve sosyal rekabet yüksek olduğu için etkileşimi onarıcı bir mekanizma işlevi gören değerleri temsil ettiği düşünülmektedir.

4. GENEL TARTIŞMA

Bu araştırma evrensellik iddiası taşıyan değerler dışında Türkiye'nin kendi sosyo-kültürel bağlamına özgü değerlerin varlığını görmek ve işleyişine dair fikir edinmek amacıyla yapılmıştır. İlk çalışmada açık uçlu sorularla katılımcıların beyanlarından oluşan değerler havuzunda en önemli değer olarak en çok ifade edilen *ailem* dışındaki *dini değerler* ve *dürüstlük* değerlerinin katılımcıların politik ve dini yönelimlerine göre şekillendiği gösterilmiştir. Ailem değeri politik ve dindarlık puanlarına göre farklılaşmazken, dini değerlerin politik olarak sağda ve dindar olarak tanımlanan katılımcılar tarafından söylendiği

gözükmektedir. Ancak her iki değer tercihi de yüksek muhafazacı yaklaşım puanıyla ilişkilidir. Politik ve dini yönelim etkisinden bağımsız olarak *ailem* değeri, en yüksek frekansa sahip değerdir ve yüksek muhafazacı yaklaşımla ilişkilidir. Buna karşın *dürüstlük* değeri sol politik yönelim ve düşük dindarlıkla ilişkilidir ve ilk değer olarak dürüstlük cevabı verenler diğerlerine göre daha düşük muhafazacı yaklaşım puanı almışlardır. Bu bulgular politik ve dini spektrumun kişileri yalnızca evrensel değerlerde aldıkları puanlar bakımından farklılaştırmanın ötesinde, kendi ifadeleriyle tercih ettikleri değerler konusunda da farklılaştırdığını göstermek açısından önemlidir.

Birinci çalışmanın bulgularından elde edilen değerlerle oluşturduğumuz ve Değerler Skalası olarak isimlendirdiğimiz 110 değeri içeren ölçümle, farklı katılımcılardan oluşan ikinci bir çalışma yürüttük. İlk çalışmada, “ailem” en temel değer olarak karşımıza çıkarken ikinci çalışmada açılımlı faktör analizi sonuçlarına göre, birden çok faktöre yüklendiği için herhangi bir değer boyutu içinde yer almamış ve dolayısıyla sonraki analizlere dahil edilmemiştir. Ancak *ailem* değerinin herhangi bir değer grubu içinde yer almak yerine birden fazla değer grubu içinde yer alması, çoğu katılımcının eş değer oranda *ailem* değerine önem verdiğine ve bu değer diğer pek çok değerle ilişkili olarak algılanan temel bir değer olduğuna da işaret ediyordur olabilir.

İkinci çalışmada, bir önceki çalışmada elde edilen değerlerle oluşturulmuş olan Değerler Skalası ile Schwartz ve diğerlerinin (2012) güncel değerler ölçümü ile ilişkisi incelenmiş ve sonuçlar belli ölçüde paralellik yakalasa da bazı değerlerin kültürel farklılık taşıdığını göstermiştir. Bunun yanı sıra, Değerler Skalası’nda elde edilen sonuçların büyük ölçüde Schwartz ve diğerlerinin (2012) bulguları ile tutarlı sonuçlar vermesi hem Değerler Skalası’nın geçerli bir ölçüm olarak ele alınabileceğini hem de sağladığı farklılıklar sebebiyle yerel bir değerler ölçümü olarak kullanılabilirliğini göstermektedir. Değerler Skalası ile belirlenen *Adil Paylaşım ve Erdemler* değer grubu Schwartz ve diğerlerinin (2012) değer boyutlarından Muhafazacı Yaklaşım ve Özdeşlik boyutlarıyla olumlu yönde ilişkilirken dindarlıkla da pozitif yönde ilişkili bulunmuştur. Bu konuda, ahlaki yargı ve söylemler üzerine kültürel çalışmaların bulguları aydınlatıcı olabilir. Haidt, Koller ve Dias (1993), adalet ve hakkaniyet meselesinin batı kültürlerinde daha çok otonomi etiği üzerinden ele alınıp bireysel hak ve sınırlar, zararsızlık ve özgürlük temelinden algılandığını ifade etmişlerdir. Bunun yanı sıra bir başka kuramsal yapı (Fiske, 1992), insani ilişkilerin kültürel olarak değiştiğini ve dolayısıyla ilişkisel motivasyonların bu tür kavramları belirlediğini önermiştir. Buna göre bazı kültürler ağırlıklı olarak belirli bir ilişki tipine daha çok önem verebilir. Bu çalışmada da adil paylaşım ve erdemler değer grubunun hem eşitlik, adalet ve zararsızlık gibi otonomi etiği meselesi hem de erdem, vicdan, yardımseverlik, dayanışma, haysiyet ve insana saygı gibi daha çok müşterek paylaşım (communal sharing; bkz: Fiske, 1992) ilişkisini barındıran bir mesele olduğunu göstermektedir. Bu açıdan Adil Paylaşım ve Erdemler değer grubu, bu kültürde adalet algısının birden çok kaynaktan etkilenebildiğini göstermektedir.

Üretkenlik ve Başarı değer grubu ise en yüksek ilişkiyi Özgenisletim değer boyutu ile göstermiştir ancak muhafazacı değerlerle ilişki göstermemektedir. *Adil Paylaşım ve Erdemler* grubu ve *Üretkenlik ve Başarı* değer grubu, Schwartz’ın değer boyutlarıyla farklı ilişkiler gösteriyor olmasına rağmen, her iki değer grubu da neredeyse aynı düzeyde dindarlıkla ilişkilidir. Dolayısıyla bu ortaklık, *Adil Paylaşım ve Erdemler* ile *Üretkenlik ve Başarı* değer gruplarının farklı temel ilkeler üzerinden hareket ediyor olmasına rağmen, dini yönelim ve toplumsal güvenlik açısından benzerlikler sergilediğini göstermektedir.

Bunun dışında, maneviyat ve geleneklere uyum temalı *Geleneksel Değerler* grubunu sadece Schwartz ve diğerlerinin (2012) Muhafazacı Yaklaşım boyutu pozitif yönde yordamıştır

ve ikisi arasında oldukça güçlü korelasyon tespit edilmiştir. Geleneksel değer grubunun içinde *milli değerler*, *dini değerler*, *gelenekler*, *otoriteye saygı*, *memleket* ve *düzen* gibi değerlerin dışında *şeref*, *namus*, *ahlak*, *maneviyat*, *onur*, *birlik beraberlik* ve *komşuluk* gibi değerlerin de olması muhafazakarlığın sadece uyum, geleneksellik ve güven değer tiplerinin dışında komşuluk gibi kültüre özgü bazı ritüelleri de kapsadığını göstermektedir. Dindarlıkla ilişkisi yüksek olan *Geleneksel Değerler* hem muhafazakar hem de dindar olan bir profili temsil etmektedir. Buna karşın *Evrensel Değerler* ve *Yaşama Heyecanı* değer grubu sol politik yönelimle ilişkili bulunmuştur. Seküler bir dünya görüşünü temsil eden bu grup hazcılık, doğa, düşünce özerkliği gibi değer tipleriyle ilişkili olmakla birlikte kişisel menfaatlerin ötesinde yakın ve uzak sosyal çevreyi korumakla ilişkili Evrenselcilik değerleri ile de ilişkilidir.

Son olarak Schwartz'ın (1992) değer modelinden farklı olarak ortaya çıkan *İçtenlik* ve *Berberlik* değer grubu, ne özaşkınlık ne de özgenişletimle ilişki göstermemiş ancak yeniliğe açıklıkla ters yönde, muhafazacılıkla ise düşük düzeyde olumlu ilişki göstermiştir. Yapısal olarak toplumsal uzlaşma içinde olma ve çatışmadan kaçınma gibi ilkeler üzerinde hareket eden bu değer grubu, uyum arayan ve yakın sosyal ilişkileri önemseyen bir bireysellik inşa etmektedir. Ülkemizdeki sosyal-siyasal tabakaların karşılaşma alanları batılı ülkelere göre daha yaygın ve olası olduğu için bu değer grubunun, uzlaşma ve birliktelik ihtiyacına hizmet ettiği düşünülebilir.

Bu çalışmada elde edilen değer grupları, uluslararası geçerliliği olan Schwartz değerler yaklaşımının önerdiği 2 boyutlu yapısı tarafından da desteklenmiştir. Muhafazacılık-Yeniliğe Açıklık boyutuyla toplumsal değişim konusunda çeşitli ilkelerin insanları harekete geçirdiği gösterilmiştir. Bizim çalışmamızda bu boyuta karşılık gelebilecek olan *Geleneksel Değerler-Evrensel Değerler* ve *Yaşama Sevinci* ayrışması dindarlık ve politik yönelim spektrumu açısından da farklı grupları temsil etmektedir. Ancak bu yapısal farklılıklara rağmen her iki değer grubu da, yakın sosyal çevreyi koruma noktasında benzer değer tipleri ile ilişkilidir. Schwartz'ın bireysel çıkar ve hedeflerin öncelenmesi üzerinden farklılaşan Özgenişletim-Özaşkınlık değer boyutuna karşılık gelebilecek *Adil Paylaşım* ve *Erdemler* ile *Üretkenlik* ve *Başarı* değer grupları ise benzer bir biçimde kaynaklar üzerindeki bireysel denetim ve birey dışı sosyal etkenleri önemseme konusunda farklılaşmaktadır. Her iki grup da dindarlıkla neredeyse benzer düzeyde ilişkilidir ve aynı zamanda kişilerarası uyumu önemsemektedir ve yukarıda sözü edilen ilk boyuttan farklı olarak bu boyut dini ve politik spektruma duyarlı değildir. Ancak elde ettiğimiz *Adil Paylaşım* ve *Erdemler* ile *Üretkenlik* ve *Başarı* değer grupları dini ve politik olarak aynı kategoriye yerleşen 'Muhafazakar-Müslüman' kategorisindeki insanlar arasında değerler üzerinden bir farklılaşma ortaya koyma gücüne sahiptir, dolayısıyla bu bulgu dindar katılımcıların homojen bir şekilde ele alınmaması gerekliliği anlamına gelebilir.

Araştırmadan çıkan bir diğer ilginç sonuç ise, örneklemin %36.5'inin kendisini herhangi bir politik ideolojiye ait hissetmeyip apolitik olduklarını beyan etmeleridir. Dolayısıyla bu bulgu, Jost'un (2006) Amerikan verilerini inceleyerek güvenilir bir yöntem olduğuna kanaat getirdiği tek madde politik yönelim ölçüm yönteminin, Türkiye'de yordayıcı geçerliliğe sahip olmasına rağmen (Sarıbay vd. 2017; Yılmaz ve Sarıbay, 2016; Yılmaz vd. 2016a, 2016b) o kadar da güvenilir bir ölçüm yöntemi olmayabileceğini göstermektedir. Bu bakımdan ileriki çalışmalarda tek madde ölçüm maddesine ek olarak alternatif ölçüm yöntemlerinin de kullanılması gerektiği düşünülebilir (bkz. Sarıbay vd. 2017).

Bu çalışmada, katılımcıların kişisel beyanlarından yola çıkılarak oluşturduğumuz 68 madde ve beş değer grubundan oluşan Değerler Skalası'nın, iç tutarlılık analizleri yapılarak güvenilirliğine ve değerler alanında çok yaygın olarak kullanılan ölçümlerle ilişkilerinin sınanması yoluyla geçerliğine dair kanıtlar elde edilmiştir. Ayrıca değerlerin politik ve dini yönelimle ilişkileri de incelenerek, ülkemizde az çalışılmış bu konulara katkı da sağlanmıştır. Elde ettiğimiz Değerler Skalası, yurtdışında kullanılan ölçeklerin birebir bir çevirisi olmaktan ziyade, katılımcıların kendi anlam dünyalarından verdikleri cevaplarla oluşturulan bir skala olması açısından önemlidir.

KAYNAKÇA

- Akbaş, O. (2004). *Türk milli eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının ilköğretim II. kademedeki gerçekleştirilme derecesinin değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Başaran, F. (1992). The university students' value preferences. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Araştırma Dergisi*, 14, 13-25.
- Bond, M.H. (1988). Finding universal dimensions of individual variation in multicultural studies of values: The Rokeach and Chinese Value Surveys. *Journal of Personality and Social Psychology*, 55, 1009-1015.
- Bora, T. (1997). Cumhuriyetin ilk döneminde milli kimlik. N. Bilgin (Der.), *Cumhuriyet, demokrasi ve kimlik* içinde (s. 53-62). İstanbul: Baglam Yayıncılık.
- Caprara, G. V. vd. (2006). Personality and politics: Values, traits, and political choice. *Political Psychology*, 27, 1-28.
- Caprara, G. V., & Zimbardo, P. G. (2004). Personalizing politics: A congruency model of political preference. *American Psychologist*, 5, 581-594.
- Cieciuch, J. vd. (2014). A hierarchical structure of basic human values in a third-order confirmatory factor analysis. *Swiss Journal of Psychology*, 73, 177-182.
- Çileli, M. (2000). Change in value orientations of Turkish youth from 1989 to 1995. *The Journal of Psychology*, 134, 297-305.
- Çukur, C. Ş., de Guzman, M. R. T. ve Carlo, G. (2004) Religiosity, values, and horizontal and vertical individualism-collectivism: A study of Turkey, the United States, and the Philippines. *The Journal of Social Psychology*, 144, 613-634.
- Demirutku K. ve Sümer, N. (2010), Temel değerlerin ölçümü: Portre Değerler Anketi'nin Türkçe uyarlaması, *Türk Psikoloji Yazıları*, 25, 17-25
- Dilmaç, B., Arıcak, O.T.,& Cesur, S. (2014). A validity and reliability study on the development of The Values Scale in Turkey. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 14, 1661-1671.
- Dirilen-Gümüş, Ö., & Büyüksahin-Sunal, A. (2012). Gender differences in Turkish undergraduate students' values. *Sex Roles*, 67, 559-570.
- Durkheim, E. (1897/1964). *Suicide*. Glencoe, IL: Free Press
- Fiske, A. P. (1992). The four elementary forms of sociality: Framework for a unified theory of social relations. *Psychological Review*, 99, 689-723.
- Fraenkel, J. R. (1977). *How to teach about values: An analytic approach*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, Inc.

- Fuchs D, Klingemann H. D. (1990). The left-right schema. *In continuities in political action: A longitudinal study of political orientations in three western democracies*, ed. M.K. Jennings, JW van Deth, pp. 203–34. Berlin: Walter de Gruyter.
- Gregg, G. S. (2005). Honor and Islam. *The Middle East: A cultural psychology*. Oxford University Press.
- Gümüş, Ö. D. (2009). Kültür, Değerler, Kişilik Ve Siyasal İdeoloji Arasındaki İlişkiler: Kültürlerarası Bir Karşılaştırma (Türkiye-ABD). Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Haidt, J., Koller, S. H., ve Dias, M. G. (1993). Affect, culture, and morality, or is it wrong to eat your dog? *Journal of Personality and Social Psychology*, 65, 613-628.
- Hofstede, G. (1982). Dimensions of national cultures. R. Rath, H. S. Asthana, D. Sinha, & J.B. H. Sinha (Eds.), *Diversity and unity in cross-cultural psychology*, içinde (s. 173-187). Lisse, Netherlands: Swets & Zeitlinger.
- Hortaçsu, N., & Cem-Ersoy, N. (2005). Values, identities and social constructions of the European Union among Turkish university youth. *European Journal of Social Psychology*, 35(1), 107-121.
- İmamoğlu, E. O., & Karakitapoğlu-Aygün, Z. (1999). 1970'lerden 1990'lara değerler: Üniversite düzeyinde gözlenen zaman, kuşak ve cinsiyet farklılıkları. *Türk Psikoloji Dergisi*, 14(44), 1-22.
- Jost, J. T., Glaser, J., Kruglanski, A. W., & Sulloway, F. J. (2003). Political conservatism as motivated social cognition. *Psychological Bulletin*, 129, 339-375.
- Jost, J. T. (2006). The end of the end of ideology. *American Psychologist*, 61, 651-670.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2005). Autonomy and relatedness in cultural context, implications for self and society. *Journal of Cross Cultural Psychology*, 20, 1-20.
- Karakitapoğlu Aygün, Z., & İmamoğlu, E. O. (2002). Value domains of Turkish adults and university students. *The Journal of Social Psychology*, 142, 333–351
- Kuşdil, M. E., & Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). Türk öğretmenlerin değer yönelimleri ve Schwartz Değer Kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 15(45), 59-76.
- Lee, C. K. (1991). The problem of appropriateness of the Rokeach Value Survey in Korea. *International Journal of Psychology*, 26, 300-310.
- Mehmedoğlu, A. U. (2006). İlahiyat fakültesi öğrencilerinin değer yönelimleri ve dindarlık-değer ilişkisi (M. Ü. İlahiyat Fakültesi örneği). *M. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 30(1), 133-167.
- Paker, K. O. ve Cesur, S. (2013). Laiklik konusunda ayrışan gruplar ve belirli psiko-sosyal değişkenlerin dış-grup değerlendirmelerinde rolü. *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 15, 51-76.
- Roccas, S., & Schwartz, S. H. (1997). Church-state relations and the association of religiosity with values. *Cross-Cultural Research*, 31, 356-375.
- Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. New York: Free Press.
- Sarıbay, S. A., Olcaysoy, I., Yılmaz, O. (2017). Kişisel ve toplumsal düzeylerde eşitliğe karşıtlık ve değişime direnmenin muhafazakârlıkla ilişkisi. *Türk Psikoloji Yazıları*. 20 (Özel Sayı), 24-41.

- Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. M. P. Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology*, içinde (cilt.25, s.1-65). New York: Academic Press.
- Schwartz, S. H. (2006). Les valeurs de base de la personne: théorie, mesures et applications [Basic human values: theory, measurement and applications]. *Revue Française de Sociologie*, 42, 249-288.
- Schwartz, S. H., & Bardi, A. (2001a). Value hierarchies across cultures: Taking a similarities perspective. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32, 268-290.
- Schwartz, S. H. & Huisman, S. (1995). Value priorities and religiosity in four western religions. *Social Psychology Quarterly*, 58, 88-107.
- Schwartz S.H. vd. (2001b). Extending the cross-cultural validity of the Theory of Basic Human Values with a different method of measurement. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 32, 519-42.
- Schwartz, S. vd. (2012). Refining the theory of Basic Individual Values. *Journal of Personality and Social Psychology*, 103, 663-688.
- Smith, P.B. & Schwartz, S.H. (1997). Values. In J.W. Berry, M.H., Segall ve Ç. Kağıtçıbaşı, (Eds.) *Handbook of cross-cultural psychology* (Vol 3), pp. 77-118.. Allyn & Bacon.
- Spini, D. (2003). Measurement equivalence of 10 value types from the Schwartz value survey across 21 countries. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 34, 3-23.
- Weber, M. (1905). *The Protestant ethic and the spirit of capitalism*. New York: Scribner's.
- Yılmaz, O., Harma, M., Bahçekapili, H. G., & Cesur, S. (2016a). Validation of the moral foundations questionnaire in Turkey and its relation to cultural schemas of individualism and collectivism. *Personality and Individual Differences*, 99, 149-154.
- Yılmaz, O., & Sarıbay, S. A. (2016). An attempt to clarify the link between cognitive style and political ideology: A non-western replication and extension. *Judgment and Decision Making*, 11(3), 287-300.
- Yılmaz, O., Sarıbay, S. A., Bahçekapili, H. G., & Harma, M. (2016b). Political orientations, ideological self-categorizations, party preferences, and moral foundations of young Turkish voters. *Turkish Studies*, 17(4), 544-566.

EKLER**Ek 1. GGPDA Değer Tiplerine Dair Cronbach Alfa İç Tutarlılık Katsayıları**

No	Değer Tipleri	Tanımlar	α
	Öz-yönelim	Düşünce ve davranış özgürlüğü	
1	<i>Düşünce Özerkliği</i>	Kişinin kendi düşüncelerini geliştirme özgürlüğü	.52
2	<i>Eylem Özerkliği</i>	Kişinin kendi davranışlarını belirleme özgürlüğü	.76
3	Uyarılım	Heyecan, yenilik ve değişim	.62
4	Hazcılık	Haz ya da duyumsal memnuniyet	.70
5	Başarı	Sosyal standartlara göre başarma	.56
	Güç	Kaynak ve insanlar üzerinde kontrol	
6	<i>Baskınlık</i>	İnsanlar üzerinde baskınlık	.67
7	<i>Kaynaklar</i>	Sermaye ve maddi kaynak	.82
8	İtibar	Toplumsal imajı koruma	.74
	Güvenlik	Emniyet, istikrar ve güven	
9	<i>Toplumsal</i>	Geniş çevrede güvenlik	.88
10	<i>Kişisel</i>	Kişinin kendisinde ve dar çevresinde güvenlik	.55
11	Gelenek	Kültürel, ailesel ya da dinsel gelenekleri koruma ve sürdürme	.90
	Uyma	Formel ya da enformel beklentilerin ihlalini reddetme	
12	<i>Kurallar</i>	Kurallara, yasalara ve formel yükümlülüklerle riayet etme	.80
13	<i>Kişilerarası</i>	Diğerlerini üzme ya da onlara zarar vermeyi reddetme	.67
14	Alçakgönüllülük	Kişinin şeyler arasında var olan düzendeki önemsizliğinin farkında olması	.50
	İyilikseverlik	Kişinin iç grubunun refahını yükseltmesi	
15	<i>Güvenilirlik</i>	İtimatlı ve güvenilir	.70
16	<i>Önemseme</i>	İç grubun ihtiyaçlarına özveri	.74
	Evrenselcilik	Doğadaki tüm insanların refahı için koruma, tolerans, anlayış ve değer verme	
17	<i>İlgi</i>	Toplumdaki zayıflar için koruma adalet ve eşitlik	.71
18	<i>Hoşgörü</i>	Farklı olamı kabul ve anlama	.77
19	<i>Doğa</i>	Doğal çevrenin korunması	.65

Ek 2. Açıklayıcı Faktör Analizi Dağılım Tablosu ve İç Tutarlılık Katsayıları

Değerler	Adil Paylaşım ve Erdemler (F1)	Geleneksel Değerler (F2)	İçtenlik ve Beraberlik (F3)	Üretkenlik ve Başarı (F4)	Evrensel Değerler ve Yaşama Heyecanı (F5)
Adalet	0,79				
Kişilikli olmak	0,75				
Doğruluk	0,71				
Eşitlik	0,69				
Erdem	0,67				
İnsanlık	0,66				
İyi insan olmak	0,63				
Dayanışma	0,61				
Fırsat eşitliği	0,61				
Zarar vermemek	0,60				
Tokgozluluk	0,60				
Dürüstlük	0,60				
Paylaşmak	0,58				
Yardım severlik	0,57				
Vicdan	0,56				
Haysiyet	0,53				
İnsana saygı	0,52				
Yaşama hakkı	0,52				
Güven duymak	0,51				
İş ahlaki	0,47				
Dini değerler		0,76			
Namus		0,75			
Milli değerler		0,73			
Gelenekler		0,72			
Edep		0,71			
Ahlak		0,68			
Şeref		0,66			
Otoriteye saygı		0,63			
Maneviyat		0,61			
Ağırbaşlılık		0,59			
Memleket		0,56			
Onur		0,56			
Komşuluk		0,56			
Birlik beraberlik		0,54			
Düzen		0,52			
Sevdiklerim			0,65		
Mutluluk			0,64		
Sevecenlik			0,62		
Merhamet			0,60		

Canayakınlık					0,60
Şefkat					0,59
Samimiyet					0,55
Sevgi					0,53
Sağlık					0,51
İnsan ilişkileri					0,47
Barış					0,40
Eğitimli olmak					0,73
Güç					0,59
Kültürlü olmak					0,58
Bilim					0,56
Çalışkanlık					0,55
Bilgili olmak					0,54
Yaşam kalitesi					0,54
Başarı					0,52
Mantıklı olmak					0,50
Maddiyat					0,48
Refah					0,47
Zamanın kıymetini bilmek					0,47
Değişime açıklık					0,70
Farklılıklara saygı					0,62
Doğa sevgisi					0,58
Hayvanseverlik					0,57
Heyecan yaşamak					0,55
Cesaret					0,53
Evrensellik					0,52
Sanat					0,50
Anı yaşamak					0,46
Anlayışlı olmak					0,40
Açıklanan Yığılımlı Varyans	14,19%	27,64%	36,26%	43,51%	50,01%
İç Tutarlılık Katsayıları	.94	.93	.87	.84	.79

Ek 3. Tüm Değişkenlere Ait Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları

	F1	F2	F3	F4	F5	B1	B2	B3	B4	T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12	T13	T14	T15	T16	T17	T18	T19	DİN	POL
F1- Adil Paylaşım ve Erdemler	1	,58***	,62***	,44***	,39***	,63***	,50***	,18**	,20**	-.23***	-.26***	0,11	-.23***	-.17**	-.30***	,30***	-0,07	,23***	,15*	,13*	,20**	0,1	0,03	,17**	-0,02	-0,01	-0,06	0,03	,24***	,01
F2- Manevi ve Geleneksel Biat		1	,48***	,48**	0,06	,46***	,84***	,50***	0,02	-.59***	-.60***	-.30***	-.43***	,17**	-0,06	,50***	0,08	,70***	,39***	0,11	0,03	-0,02	-0,12	-.33***	-.29***	-.35***	0,03	,21***	,74***	,42***
F3- İçtenlik ve Beraberlik			1	,53***	,42***	,56***	,45***	,44***	,33***	-.29***	-.33***	-0,02	0,03	-0,02	-0,03	0,11	0,09	,19**	-0,01	0,01	0,01	0,01	0,07	-0,08	0,02	-0,03	0,05	0,03	,28***	,03
F4- Üretkenlik ve Başarı				1	,39***	,37***	,47***	,66***	,39**	-.31***	-.30***	0,01	-0,01	,13*	,25***	,15*	,17**	0,1	0,04	-0,1	-.29***	-.24***	-0,1	-.29***	-0,06	-.15*	,39***	,16**	,23***	,09
F5- Evrensel Değerler ve Yaşama Heyecanı					1	,50***	0,05	,14*	,61***	0,1	,14*	,39***	,28***	-.20**	-.16**	-0,05	-.19**	-.21***	-.20**	-0,05	0,03	-.21***	0,02	,14*	,47***	,22***	-0,07	-.26***	-0,1	-.19**
B1- ÖZAŞKINLIK						1	,56***	,30***	,45***	-.27***	-.22***	-0,02	-.15*	-.25***	-.32***	,13*	-.13*	,15**	0,05	,12*	,30***	0,04	,22***	,13*	,32***	,16**	-.15**	-0,11	,19**	-.01
B2- MUHAFAZACILIK							1	,59***	0,07	-.69***	-.68***	-.38***	-.44***	,16**	-0,05	,39***	,23***	,69***	,58***	,30***	,12*	-.18**	-.22***	-.41***	-.29***	-.36***	-0,03	,26***	,63***	,40***
B3- ÖZGENİSLETİM								1	,37***	-.53***	-.46***	-0,09	0,01	,52***	,55***	0,03	,15**	,26***	0,09	-0,09	-.40***	-.22***	-.20**	-.52***	-.23***	-.42***	,35***	,42***	,38***	,24***
B4- YENİLİĞE AÇIKLIK									1	,21***	,34***	,63***	,53***	-.19**	-0,04	-0,05	-.16**	-.22***	-.36***	-.15**	-.18**	-.26***	0,06	0,04	,19**	0,07	0,01	-.19**	-0,07	-0,05
T1-Özyönelim-Düşünce Özerkliği										1	,68***	,29***	,30***	-.36***	-.18**	-.18**	-.21***	-.52***	-.52***	-.19**	0,01	0,04	,14*	,42**	,22***	,36***	0,01	-.33***	-.45***	-.29***
T2- Özyönelim-Eylem Özerkliği											1	,38***	,38***	-.31***	-.17**	-.23***	-.23***	-.57***	-.50***	-.21***	-0,09	0,02	,15**	,44***	,26***	,31***	-0,02	-.34***	-.47***	-.26***
T3- Uyarılım												1	,44***	-.13*	-0,07	-.21***	-.28***	-.35***	-.43***	,21***	-0,07	-.18**	0,09	0,1	,23***	,15*	-0,08	-.26***	-.26***	-.18**
T4- Hazcılık													1	,23***	0,09	-.26***	-0,05	-.45***	-.44***	-.19**	-.20**	-0,09	,13*	,14*	0,11	,15*	-0,04	-.21***	-.39***	-.19**
T5- Güç-Baskınlık														1	,41***	-0,09	0,07	,21***	,12*	-.14*	-.28***	-.14*	-.32**	-.42***	-.25***	-.38***	,17**	,33***	,18**	,12*
T6- Güç-Kaynaklar															1	,17**	,16**	-0,09	-0,07	-.18**	-.45***	-0,1	,22***	-.39***	-.23***	-.27***	,21***	,22***	0,02	0,05
T7- Güvenlik-Toplumsal																1	-0,08	,23***	,18**	-0,03	-0,04	-0,08	-0,08	-0,06	-.14*	-.15*	-0,02	-0,04	,35***	,32***
T8- Güvenlik-Kişisel																	1	0,07	,20**	0,09	-.14*	-.14*	-0,07	-.25***	-.23***	-.15*	0,09	0,03	0,11	,13*
T9- Gelenek																		1	,45***	0,07	,12*	-0,05	-.16**	-.40***	-.38***	-.32***	-0,05	,15*	,71***	,39***
T10- Uyma-Kurallar																			1	,22***	,16**	-0,11	-.30***	-.27***	-.25***	-.28***	-.13*	0,09	,34***	,31***
T11- Uyma-Kişilerarası																				1	,19**	-0,04	-0,05	-0,04	-0,09	0,02	-.26***	0,04	-0,06	0,03
T12- Alçakgönüllük																					1	0,07	0,06	,16*	0,05	,13*	-.42***	-.19**	-0,04	-.15*
T13- İyilikseverlik-Güvenirlilik																						1	,27***	0,03	-0,07	-0,03	-0,04	0,09	-0,02	-0,09
T14- İyilikseverlik-Önemseme																							1	,15**	0,09	,16**	-0,06	-.22***	-.16**	-.17**
T15- Evrenselcilik-İlgi																								1	,27***	,39***	-.21***	-.27***	-.39***	-.32***
T16- Evrenselcilik-Doğa																									1	,19**	-0,07	-.31***	-.33***	-.25***
T17- Evrenselcilik-Hoşgörü																										1	-.15*	-.38***	-.30***	-.27***
T18- Başarı																											1	,20**	,13*	0,1
T19- İtibar																												1	,20**	,12*
Dinin Önemi																													1	,52***
Politik Yönelim																														1

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$